

במחיצתו של גאנדי

לֵאנֶסָה דֵּלְ נַאֶטְטוּ

מות־הלב האופייניים ללוחמים. הוא מדבר באוזני על „באבר־גי“: כך יקראו לגאנדי בני־ביתו, ופירושו מעין אב ורבן.

אנו יושבים לארץ לסעוד, כי שולחן לא יימצא בבית, ואני יושב לצד באבר־גי. הוא נותן בצלחתי אורז, עשבים מרים, סוכר חום, לחם קלוי וחמאה טריו. כל איש מן המסובים מגיש צלחתו, לפי הסדר, כי גאנדי מבקש לשרת את הכל. המזון קל וטרי, ללא תבליים. אשר לו, הריהו מתבל את פתו וירקותיו בתל־ב־עזים. אין הוא רוצה לטעום, או להגיש לאורחיו, דבר־מאכל אשר יד האכר ההודי לא תשיגנו, והאכר ההודי הוא הדל והמורעב באכרי העולם. ברם, בהרכבה מחוכמת של אותם מאכלות ובאר תן כמויות, הריהו מתאמץ לצרף סעודות מזינות ויפות לבריאות, ואותן ינסה תחילה בין מקורביו, אחר יתן להן מהלכים בין תלמידי מדרשותיו, ולבסוף בכל אותם אלפי הכפרים, שהללו מדרי־כים אותם. נזיר זה, המפורסם בצומותיו, טרוד בבריאותם וברוותתם של הבריות יותר מכל אדם שראיתי מעודי.

*

וארדא עיר קטנה ומאובקת, סביביה כשטיח־חציר יבש, חמתה של שמש חורף עזה נוסכת עליה דהות.

כאן מדרשת מאגאנואדי. משכנה בקצה עי־בורה של העיר, בפרדס של תפוחי־זהב, בניניה הנמוכים פזורים משני עברי הדרך, בינות לעצים, בין הבנינים אולמי־שינה, מטבחים, חד־רי־אוכל, משרדים, רפתות, סדנות, בתי־בד, ואף באר עמוקה לרחצה ולכביסה.

החניכים הם מבני שמונה־עשרה ועד עשרים וחמש. מכל חבליה־מדינה באו והם מבני כל הכיתות, מרביתם בחורים נקיים, עזים, נלכבים וטובי־מזג שנתמסרו בלב ונפש למטרתם הנעלה, הכשרתם למלאכה צמודה ללימודיהם התור־ניים, כולם חייבים בידיעת סירוק־הפשתן והס־ייה, ושומה עליהם לטוות, לפחות, את בגדיהם הם. מלבד זאת רשאים הם ללמוד עוד אומנות: מלאכת־העץ, העור, או מלאכת־הנייר.

באמצע הניר היבש מזדקרת ביקתת טיט נמוכה ומפולשת, והיא כמובלעת בנוף. על האד־מה, לפני הסף, בצל גג־החציר המשמש כעין סככה, יושב איש זקן, גוף וערום־למחצה: גאנדי. צעדו בקלות על פני משעול החול ובידו קנה־חירון ארוך. ראשו גלוח ומגולה, חזהו חשוף, גם שוקיו חשופות ושמלתו מופשלת בין ירכיו. עורו כעין השנהב העתיק, להודות על האמת, אין הוא נאה: גולגלתו החלקה מכונפת בשתי אזנים גדולות, חטמו הפתוס חולש על פיו חסר השיניים, ברם בעצם כיעורו יש משהו נוגע לב. עיניו השתורות, המצומצמות קמעה, נחבאות מאחורי משקפיו מסוגי־המתכת; קמטי ערמו־מית דקיקים יסגרו עליהן סביב.

מידברו שוטף, נמרץ וחתוך, ללא הברק, או סלסול וללא קפיצות מחשבה. שיחו רצוף ופסור קיו מקושרים תמיד במלת קשר כגון: „אשר על כן“, או „הנה אפוא“... את אימרותיו הוא מבהיר עד תום ומפרש את ה„הן“ שבהן לכל צדדיו, למען יתקבל על דעתם של צנועי־בינה וגם ירתק את הריפיה־השכל. אין לך פרט זעיר שלא יעמוד עליו, וכשם שאין לך אדם משולל־ערך בעיניו, כך אין לך דבר שיהא חסר חשיבות לדידו.

הנה הגיעה שעת החום הלוהט ואנו מתכנ־סים בבית.

באהא, רעיתו של המהאטמה, מדיחה את הכלים בספוגית של עשב ובעפר.

מירה־בן, בתו של האדמירל הבריטי סלייד, שמיום בואה אל גאנדי לא עזבתהו עוד, יושבת גלחת־ראש ומעוטפת לבד גס, והיא מכבסת את כבסיו, על אבן, ליד הבאר.

איש לבן־זקן, מי שהיה מיניסטר, יושב מעבר למטבח, מאחור, וקולף ירקות, וכולו אומר הדרת־כבוד.

גבר גבה־קומה, שחייטוב פניו עז, מברכני לשלום, עבדול־ג'עפר־חאן הוא אחד ממנהיגי המוסלמים, משבטי צפון־מערב הידועים לת־היולה כעזים שבלוחמים. הלה נספח לתנועת אי־האלמות, הוא ואנשיו, מתוך אותה כנות ותמי־

על הנאת פריה, נמצא מטיל העמל על אתרים והוא בעל-חוב כלפיהם. עבודות הרוח אינן מזכות את העושים בהן אלא בהנאות שברוח, אשר הן אמנם נעלות על אחרות לאין שיעור. הישרות מחייבת שכל בעייה תבוא על פת-רונה בשטחה הנאות. לחמוק ולעבור משטח אחד למשנהו בשעת הפרעון פירושו להשתמט. פרעון חוב בדמי-כופר אף הוא התחמקות, שכן כספו של אדם שלא עמל מעולם בכפיו, כמוהו כסמל ריק, בעל-החוב אפשר נהנה, אך הישרות חסרה.

קודם כל צריך שתהיה לאדם הזכות לתת. מי שלא פרע חובו, אינו זכאי לתת. לעולם יהיו מאוייו של אדם מצטמצמים בגדר צרכיו. עד מהרה יהא בידו לספקם בעמל-כפיו: או אז עתיד אדם להיות בן-חורין. כל טובה לא תצמח לעולם אלא מידיהם של אנשים בני-חורין; איזהו בן-חורין, הוה אומר, מי שהוא בן-חורין קודם-כל מחובות ומאויים.

אשרי אדם מפחד להיות נשגב ללא עמקות, גדול ללא אחיזה, ומושלם בחלל הריק. הוה בוחן במעשים את האמת אשר צפית בתבונתך. יהי עמל-כפין אות הכרת-תודה ותרומת-כבוד למעמד חיי אנוש. אדם שוחה כשמברך את רצו לשלום. הוה מברך יום יום את האדם לשלום, שעה ששוחה אתה אל מלאכתך, אמור בלבך: מסרב אני לראות עצמי נעלה על איש. שהרי, בפועל, אין לך דבר רגיל מזה שיראה עצמו אדם נעלה על זול-תו. אכן, עניוּת-הלב אינה מידה הנקנית מאלוה, חסד משמים הוא ורק בחירים יזכו לו. הוה מכון לבך לכך.

יהא כל אדם יוצא ידי חובתו לעצמו ומספק צרכי גופו. תחלה יתן דעתו על עצמו ובני ביתו: זו הצדקה הנכונה, ובלבד שידע להסתפק בפרי עמלו. חזאת תורת סואדשי: תלותו של אדם בעצמו היא היסוד והערובה לעצמאותו. מי שאין בידו לספק צרכיו, תבוא משפתחו ותמלא; אין בידו, יבוא הכפר וימלא; אין לכפר, יבוא המחון, או אף המדינה, וימלאו אחריו. האבטרוקיה היא הטובה בשיטות, ואין מהר-גנת ממנה, אחת ויחידה היא ליציבות. אולם האבטרוקיה, אין ראשיתה המדינה ואין סיומה בה.

הכל חייבים לסעוד בצוות. מנהג זה, בין חברים לעבודה, ייראה כטבעי בכל מקום זולת הודו, שהרי בעיני בנו של בראהמאני זהו הנורא במעשי-כפיה.

כן חייבים החניכים לדאוג, לפי תורנות קבועה, לניקוי המחראות; אכן בנו של בראהמי מאני, הנוהג לטבול שלוש טבילות ביום, יבחר לשבת על תל אשפה מלהיטמא חלילה בכיבוד הרצפות, שהרי זו מלאכה שהוטלה על בני כת הטמאים מבטן אמם.

שומה על החניכים לתמוך ולאף איש את רעהו ולהתאמן באחת-עשרה מידות שהן תמצית אורח-חיים שלהם.

כתום חינוכם, יופקדו איש איש על אחד מכפרי המדינה העלובים. עליהם לחנכו בתורתם, להלכה ולמעשה, לאחדם בשאיפה משותפת, בהליכותיהם ובמעשיהם. כן הוטל עליהם לספח ולחדש כבראשונה את האומנויות הכפריות העתיקות אף להקים חדשות. לפתח בכל מקום את טוית הכותנה, אשר נקל להשיגה, ואינה מצריכה ציוד יקר, לפקח על נקיון בדרכים ותעלות המים, לעשות למניעת מגפות, לחלק תרופות פשוטות ולפקח על משטרי-המזונות. לדאוג להגנת הילד והתי למינהו, ולא רק לפרה ולנחש בלבד. לפקח על אגודות האומנים ועל מחזורי-הזרעים למען יספק הכפר צרכי עצמו. להפנות את יתרת המוצרים אל מרכזי „האיגוד הכללי של התעשיות הכפריות“ ומשם ישלחו אל החנויות בערים אשר ימכרו אותם במחירים קבועים.

להכשיר לעצמאות לאומית בכוח העצמאות הכלכלית.

ללמד את הכל את חובת אי-האמנות וכוחה.

זאת עצתי לך, אמר אלי בתחלה, לדחות לעת אחרת כל מלאכת-סופרים, ולהתמסר למ-לאכת-כפיים.

שכן, עבודת-הכפיים היא ראשית ההכשרה אל הישרות.

הישרות הריהי שוין-מה הנקבע בין מיקחו של אדם למתנו.

שום איש אינו פטור, מן הטבע, מעבודת-כפיים, גם לא מי שמקדיש עצמו לעבודות-רוח נעלות לאין-שיעור, אלא אם כן יהא מוותר על כל הדברים שנוצרו ביגיע בעולם עכור זה. אם רואה עצמו פטור מיגיע, ואינו מוותר

הפרולטר למען ישרים עם גורלו, אלא כלפי ביטול הפרולטריון, כשם שבוטלה העבדות, מאחר שבעצם הדבר, הפרולטריות עבדות היא. אין כוונתו של גאנדי להחזיר את הגלגל לאחור. אין לך אדם שזרים לו יותר הרצון „להחזיר עטרה לישנה” והגעגועים אל „הימים הטובים אשר חלפו ואינם”.

אך מהפכתו צופה לקראת העמיד בתקוה שבכובד־ראש.

גאנדי הוא הראשון כהוגי המזרח אשר ציוה על העבודה כעל חובת הכל למען תשועת האדם. לגביו ענינו היחיד של מדע הכלכלה הוא אותו אשר רבי הכלכלה (ומארכס בכללם) הקלו בו. ענינו האחד של המשק אינו הפיתוח הכלכלי כי אם התפתחותו של היצור האנושי, טובתו, התעלותו וגאותו.

יש אשר אורח נכרי בא, ומתוך כונה ראויה לשבת, לנהוג באדיבות עם המורד הגדול, הוא פותח בנאום שיטנה המתוכל בדברי שנינה ומליצה כלפי האנגלים.

רגש אי־נחות ירד על המסובים. הללו ישפּי־לו עיניהם לארץ. גאנדי יאמר וקולו המועב ית־להט ויבהיר תוך דיבור:

„המשטר נפסד, ובראש וראשונה, הם הסוב־לים מכך, וסובלים, ככל הסכלים, בשל אי־דיעתם שנפסד הוא. הם לעצמם בשר־ודם הם, כמונו, ויש בהם מן הטוב ומן הרע, אך הטוב מכריע. היטב ידעתי את הנטיה הטבעית לראות באויב אך רע. הוא נראה לנו כרמאי, ואנו הטועים בו. אינו נותן דעתו עלינו, מיד נראה הוא לנו יהיר ומלא בוז; מזיד הוא, נתשבנו לאויל; נבער הוא, ייראה לנו כאכזר.

רוע זה שמגלים אנו בו נובע על הרוב ממש־פטנו הנמהר והקטנוני על אודות האדם. הטוב והרע שאנו מגלים בו, באמת, אינם אלא פועל־יוצא מקוי־א־פ־נו המופנים אליו: מעמידים אנו נגדו את המיטב שבנו, הרי על אפו יעלה בו המיטב שבו, שכן הדומה יעורר את דומהו.

ברם, יהיה אשר יהיה אויבי, אין בכוחי לשפ־טו, שהרי אי אפשר להיות דיין ומתדיין כאחד.

אי־האלמות תנאי ראשון לה הוא כושר המהלומה. הרי זו הבלגה על יצר הנקמה, מדעת ובכונה תחילה.

עם זאת הרי הנקמה נעלה ללא ספק על

יהיו המיצרכים הראשונים מיוצרים בכל מקום ועוברים לסוחר במידה מצומצמת. יהיו התכלים והבשמים, אבני־החן, הפציה־נוי ויציר רות־האמנות מצויים במחזור תפשי ונפוצים ככל האפשר, אף מעבר לגבולים, כבימים מכבר. אולם אל תהא לסרטורים, למתווכים, למדינאי הלאום או למדינאי־נכר כל שליטה על אותם מיצרכים שהם חיוניים לקיום העם. חלילה שיעשו מעשי קוביוסטוס בפרי עמלם של הרבים.

האמת ניתנה להאמר כי אדם זקוק לעבודה יותר משזקוק הוא לשכר. דורשי־טובתו של העובד, יותר משינתו דעתם להמציא לו שכר טוב, חופשה יאה, קיצבת־זקנה נאותה, ראוי להם שיבקשו לו עבודה ראויה לשמה, כי זה ראש צרכיו.

תכליתה של עבודה אינה כל־כך ביצירת מוצרים כשם שהיא בעיצובם של בני־אדם.

מתוך מעשה בלבד נעשה האדם אדם. העבר־דה מגשרת בין האדם ובין החומר ומקנה לו היכרות של ממש, מגע ישיר ושיתוף יום יום עם אנשים זולתו; מטביעה היא בחומר את דמות האדם ומשמשת לו אמצעי התבטאות; על כל אלה מרכות היא את קשבו וכוחותיו בנקודה אחת, או למיצער בקו ממושך; היא מרסנת יצריו מתוך שהיא מתזקת את רצונו. העבודה, העבודה הגופנית, היא לתשע עשיריות ממין האדם הסיכוי האחד והיחיד להוכיח מה ערכם בעולם הזה.

אולם כדי שהעבודה גופה, ולא השכר בלבד, יביאו ברכה לאדם, הייבת עבודתו להיות אנושית, עבודה שבה יהא האדם שקוע כולו, בגופו, בלבו, בשכלו ובטעמו. האומן הצר הפץ, מלטשו, מעטרו ומוכרו, יכשירנו לפי מאוייו של זה אשר למענו נועד, ובזאת יבצע פועל אנושי. עובד האדמה הנותן חיים לשדות ומגדל את המקנה לפי ערי נות השנה, עושה מעשה בן־חורין, ואילו פועל הרחוק לעבודת־השרשרת, החוזר בכל שניה ושניה על אותה תגועה אשר המכונה תצווה עליו, במצא מפרך עצמו במלאכה שאין בה תכלית לגופו והיא מתמשכת והולכת לאי־קצה, ללא טעם וללא מגמה, זמן זה שמבלה הוא בעבודתה זמן אבוד הוא ומכור, ולא את פרי פעלו הוא מוכר כי אם את משך חייו. מוכר הוא את אשר לא ימכור בן־חורין; את חייו, עבד הוא.

ואין דברים אמורים כלפי המתקת גורלו של

מתוכו, וכל מעשה נמהר יביא עליה סכנה. אי-האלמות והאמת משולבות הן כדרי-כך שאין להפרידן זו מזו. הריהן כשני צדדיו של מטבע אחד, או ליתר דיוק: של דיסקוס ללא דיוקן וללא עובי. מי ידע ויגיד אי הפנים ואי הגב? על אף הכל, האמת היא היא התכלית ואי-האלמות אמצעי לה.

לשעבר הייתי אומר: „אלהים הוא האמת“, אך נמצאו אנשים שכפרו במציאות האלהים. נמצא כי עצם תאותם אל האמת גרמה להם, ובצדק לפי תפיסתם, להכחיש קיומן.

על כן אומר אני כיום: האמת היא אלהים. ואכן, אין איש יכול לומר כי האמת אינה בקיים, שבזאת היא שולל כל אמת מדבריו. על כן בוחר אני לומר: „האמת היא אלהים“.

זקוק הייתי לחמישים שנות התבוננות נאמנה כדי שאהיה מעדיף נוסח זה על זולתו.

האמת קשה כבזק וענוגה כפרח-האפרסק.

אהבתי את האמת המוחלטת היא שלמדתי את יפיה של הפשרה.

הכניעה הנפעלת, התשושה, קצרת-היד, אולם גם הנקמה חולשה היא, שכן יצר הנקם מקורו בפתח. סלחנות הכבש או הארנבת סרת-טעם היא מעיקרה, חייב אדם שתהא בו עוצמה. למען הבליג, צריך אדם לאומץ-לב כדי שימשוך ידו מן האלמות.

המחילה היא עדין של איש-מלחמה.

לא באויב יש להלחם כי אם בטעותו; בטעות אשר נתפס לה רעך שעה שרואה את עצמו כאויבך. היה בן-ברית לאויבך נגד טעותו. אילולא היתה הברירה אלא בין אלמות ופחד דנות, לא הייתי מהסס להטיף לאלמות.

אי-האלמות אינה ענין הניתן להגשמה באורח מוכני, שכן היא הנשגבה בתכונות הלב. מאידך עשוי אדם להסתגל אליה בדרך ההתנסות.

להלך על חוד להבה של אי-האלמות לא דבר קל הוא בעולם כחש ואיבו זה. העושר לא יסייע לך, הרוגז ידיחך ממנה. היהירות טורפתה, החושנות ותאות-הבשרים יהדפוה, הכזב ירוקנה

אמרו חכמים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. יראה ממשותן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם. שנאמר „הנה אנכי שולח לכם את אליהו“ וגו'. ואינו בא לא לטמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשים שלום בעולם. שנאמר „והשיב לב אבות על בנים“, ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך יהיו עד שיתור. שדברים סתומין הן אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפוסקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים אין סידור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת. ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין. אמרו חכמים, תפח רותן של מחשבי הקצים, אלא יחכת ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

רבי משה בן מימון
(משנה תורה, הלכות מלכים, פרק י"ב ב')